

Tasa-arvotutkimuksen paluu

Arto Nevala

Hanna Nori: Keille yliopiston portit avautuvat – tutkimus suomalaisiin yliopistoihin ja eri tieteenaloille valikoitumisesta 2000-luvun alussa. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 309. Turku 2011. 273 s.

Tasa-arvo oli suomalaisen ja laajemmin länsimaisen koulutuspolitiikan keskeisiä lähtökoh-
tia vähintään 1980-luvulle saakka. Se myös kiinnosti tutkijoita, sillä mainitulla ja seur-
aavalla vuosikymmenellä erityisesti korkeakoulutus joutui suurten muutosten heittelemäk-
si. Ikäluokkien pieneneminen, yhteiskunnallinen rakennemuutos sekä niin sanotun
arvioivan valtion synty käynnistivät keskustelun ja tutkimuksen korkeakoulutuksen tehtäv-
istä ja rakenteista. Toisaalta välineet ja edellytykset tasa-arvoa puntaroivan tutkimuksen
tekemiseen paranivat tietotekniikan kehittymisen ja yliopisto-opiskelijoita koskevien rek-
isteripohjaisten aineiston täydentymisen ansiosta.

Tuloksena oli nippu koulutuksen tasa-arvotutkimuksen suomalaisia klassikoita, kuten
Osmo Kivisen ja Risto Rinteen *Nuorten koulutus ja kotitausta* (1990) ja *Koulutuksen per-
ytyvyys* (1995) tai Sakari Aholan *Eliitin yliopistosta massojen korkeakoulutukseen* (1995).
Tutkimukset löysivät kansainvälisesti havaitut kehityslinjat myös Suomesta. Esimerkiksi
sosioekonomisten ryhmien väliset erot yliopistokoulutukseen osallistumisessa kaventuivat
vuosikymmenten kuluessa, mutta silti kotitausta määrittäi vahvasti nuorten koulutusuraa ja
valintoja vielä vuosituhatlupullakin. Lisäksi yliopistolaitoksen sisäinen eriytyminen
näkyi selvästi opiskelijoiden taustassa. Monista länsimaista tuttu eliittikoulutus olikin
meillä tieteenala- ei pelkästään yliopistopohjaista.

Opiskelija- ja tasa-arvotutkimuksen korkeasuhdanteen jälkeen seurasi hiljaisempi vaihe,
kunnes tema on taas VTM Hanna Norin hiljattain ilmestyneen väitöskirjan keskiössä. Tut-
kimus asettuu edellä mainitun perinteen jatkoksi, mutta se sisältää myös uusia ulottuvuu-
ksia. Näistä keskeisin on mahdollisuus tarkastella eroja yliopisto-opintoihin hakeneiden ja
sinne valittujen välillä. Aikaisemmin on jouduttu tyytymään yliopistoihin sisään päässeiden
eli tavallaan koko valikoitumisprosessin läpikäyneiden tarkasteluun ilman mahdollisuutta
tutkia, keitä hakijat ovat. Lisäksi työssä hyödynnetty hakeneiden ja sisään päässeiden taustaa
koskeva informaatio on myös monilta osin aikaisempaa monipuolisempaa ja mahdollis-
ta siten useampiulotteisen analyysin. Tutkimus on tavallaan poikkieleikkaisuusluonteinen, sil-
lä sen keskeinen aineisto koskee vuotta 2003, mutta toki kirjoittaja monelta osin vertailee
havaintojaan ja tuloksiaan aikaisempaan.

Hanna Nori etsii työssään vastausta siihen, keitä yliopistoihin hakeneet olivat, ketkä
pääsivät sisään ja minkä takia. Lisäksi hän selvittää yliopistokoulutuksen lohkoutumista ja
arvioi aineistonsa varassa koulutuksellisen tasa-arvon toteutumista. Aineisto olisi antanut
mahdollisuuden tarkastella perusteellisemmin myös valinnoissa yliopistojen ulkopuolelle
jääneitä, mutta heihin Nori kiinnittää lopulta varsin vähän huomiota. Ehkäpä hän palaa
tähän erillisessä artikkelissa. Joka tapauksessa väitöstutkimus on lähtökohdiltaan kunnian-
himoinen, laaja ja isoja odotuksia herättävä.

Pääosin tutkimus pystyy myös täyttämään odotukset. On kuitenkin sanottava, että työ-

hön on jäänyt joitakin heikkouksia. Ne himmentävät jonkin verran kokonaiskuvaa, mutta eivät toki aseta tuloksia tai tulkintoja kyseenalaisiksi. Työn puutteina voi pitää esimerkiksi sen rakenteellista johdantopainotteisuutta, käsittelyn ja fokuksen ajoittaista epäselvyyttä sekä teoreettisten ja yhteiskunnallisten kytkentöjen paikoittaista ohuutta. Myös työn pohjana oleva laaja rekisteriaineisto on joiltain osin epätasainen ja suuntaa analyysiä ajoittain turhan vahvasti opiskelemaan hakeneisiin, kun kiintoisampaa olisi ollut ruotia perusteellemmin valintaseulan läpäisseitä eli sisään päässeitä.

Hanna Nori saa väitöskirjatyössään irti niin tutkimusperinteen kuin koulutuspoliittisten linjausten näkökulmasta tärkeitä tuloksia. Osin ne myötäilevät aikaisemmassa kotimaisessa ja ulkomaisessa tutkimuksessa esiin tulleita havaintoja esimerkiksi koulutuksen periytyvyydestä. Tätä tulosta ei pidä väheksyä, sillä onhan yliopisto-opiskelijoiden määrä esimerkiksi 1980-luvun lopulta nykypäiviin kasvanut lähes 70 prosenttia, mutta valikoituvuuden peruselementit eivät silti ole muuttuneet. Sen pohdiskeluun, miksi näin edelleen on ja miksi valikoituminen on kovin pysyvää, olisi voinut enemmänkin panostaa.

Väitöskirja osoittaa selvästi uusien eli samana vuonna valmistuneiden ylioppilaiden menestyneen valinnoissa vanhempia hakijoita paremmin. Osin tämä johtui siitä, että vuonna 2003 uudet ylioppilaat saivat valinnoissa sittemmin poistuneita lisäpisteitä. Tämäkin huomioon ottaen näyttää, että niin sanotut välivuodet – ainakin "huonosti" vietettyinä – heikentävät mahdollisuuksia opiskelupaikan saamiseen esimerkiksi tekniikan ja luonnontieteiden osalta. Toinen tärkeä, mutta vähän tunnettu puoli uusien ylioppilaiden lisäpisteissä on, että ne näyttävät hyödyttävän eniten hyväosaisimpia eli koulutetuimmista ja sosiaalisesti yläluokkaisimmista perheistä tulevia hakijoita. Nori puolustaa tulostensa pohjalta perustellusti valintakokeiden säilyttämistä ja siten "toisen mahdollisuuden" tarjoamista myös ylioppilaskirjoituksissa huonommin menestyneille.

Yliopistoon hakevan asuinmaakunnan merkitys opiskelemaan pääsystä liittyy ennen kaikkea hakukohteeseen. Esimerkiksi itäsuomalaisen keskimääräistä korkeampi hyväksymisaste valinnoissa johtuu heidän hakeutumisestaan lähinnä oleviin ja valintaseulaltaan väljempiin yliopistoihin. Toisaalta taas naiset menestyivät valinnoissa miehiä huonommin siksi, että heidän suosimansa alat ovat yleisesti ottaen vaikeapääsysisiä. Tästä esimerkiksi käyköön kasvatustieteiden ala, kun taas miesten suosimalla matemaattis-luonnontieteelliselle alalle oli huomattavasti helpompi päästä. Koulutusalan valinta oli 2000-luvun alun Suomessa edelleen sukupuolittunutta, vaikka naiset ovatkin toisen maailmansodan jälkeen vallanneet monia aikaisemmin miesten hallitsemia tieteenaljoja.

Eri sosioekonomisten ryhmien tarkastelussa Hanna Norin tutkimus vahvistaa aikaisemmat havainnot vanhempien, tässä tutkimuksessa, isän, koulutuksen tärkeydestä sisäänpääsyä edistävänä asiana. Äidin koulutus ei tutkimuksessa käytettyyn rekisteriaineistoon sisällynyt, mitä on pidettävä harmillisena, vaikkakaan ei Norin syyksi luettavana puutteena. Kiintoisa havainto sen sijaan on, että maanviljelijäperheiden lapsilla oli korkein todennäköisyys päästä opiskelemaan. Tätä havaintoa Nori selittää maatalouden viime vuosikymmenten rakennemuutoksesta johtuvalla aineellisten ja henkisten resurssien keskittymisellä. Maanviljelijöiden lapset ovat näin ollen hyvin valikoitunut ryhmä. Vastaavasti taas vanhempien työttömyys marginalisoi lapsia myös yliopistovalinnoissa, sillä työttömien jälkeläisten hyväksymisprosentti jää selvästi keskitasoa matalammaksi. Tämän tyypisiä havaintoja Nori olisi voinut vielä vahvemmin kytkeä koulutuspoliittisen tarkastelun lisäksi yleiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Hanna Norin väitöstutkimus on laaja ja moniulotteinen työ. Varsinkin kärsimättömälle lukijalle olennaisen esiin kaivaminen raskaasta tilastopohjaisesta esityksestä saattaa olla tuskallinen urakka. Sitä kuitenkin helpottavat päälukujen lopussa olevat hyvät yhteenveto-

osiot, joissa kirjoittaja onnistuneesti tiivistää olennaisia asioita. Lisäksi jo työn johtopäätösluvun lukemalla saa kokonaiskuvan tutkimuksen keskeisistä tuloksista. Nori täydentää monelta tärkeältä osalta yliopisto-opintoihin valikoitumisen yleiskuvaa ja nostaa aiheellisesti koulutuksellisen tasa-arvon merkityksen ja tilan esille. Vaikka koulutuksellinen tasa-arvo on Suomessa kansainvälisesti vertaillen hyvässä mallissa, tilanne ei säily samanlaisena ilman valpasta tarkkailua ja oikeita ratkaisuja. Sen takia on hyvä, että tämäntyyppiselle valikoitumistutkimukselle löytyy tekijöitä 2000-luvun Suomessakin. Lisäksi kirjoittajan lopussa esille nostamat teemat kuten eri alojen valintakriteerit ja –prosessit tai ammattikorkeakouluun valikoituminen ovat eittämättä tärkeitä ja perusteellista tutkimusta odottavia alueita.

Dosentti Arto Nevala työskentelee yliopistonlehtorina Itä-Suomen yliopiston historia- ja maantieteiden laitoksella.

Rett og rimelig / Oikein ja kohtuullista?

Leena Rossi

Marjut Anttonen 2010. Menetetty koulunkäynti: Norjan valtion hyvitykset saamelaisille ja kveeneille. Turku: Siirtolaisuusinstituutti. 141 s.

Monet vähemmistöt, joiden on luultu jo sulautuneen pääväestöön, ovat alkaneet 1970- ja 1980-luvuilta lähtien pohdiskella asemaansa ja historiaansa sekä itseensä kohdistettuja sulauttamistoimia. Vähemmistöjen saama välistä kiusallinenkin huomio on kolkuttanut pääväestön omaatuntoa niin, että 2000-luvulla eräiden maiden hallitukset ovat jopa pyytäneet anteeksi vähemmistöiltään menneisyyden tapahtumia ja huonoa kohtelua. Poliittisten anteeksipyyntöjen lisäksi on puhuttu myös hyvityksistä ja korvauksista.

Dosentti Marjut Anttonen on hyvitys- ja korvausasioista kiinnostuneena kohdistanut katseensa Norjaan, jonka vähemmistökysymyksiä hän on pitkään seurannut. Hänen kohteenaan on ollut erityisesti Ruijan suomalaislähtöinen väestö, johon liittyviä kysymyksiä hän on tarkastellut väitöskirjassaan *Etnopolitiikka Ruijassa: Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla* (1999). Vasta ilmestyneessä tutkimuksessaan *Menetetty koulunkäynti: Norjan valtion hyvitykset saamelaisille ja kveeneille* (2010) Anttonen laajentaa tarkastelunsa myös saamelaisiin, jotka ovat saaneet Norjassa alkuperäiskansan statuksen 1990. Hän on kirjoittanut julkaisun kasvatustieteen pro gradu -tutkielmansa (2009) pohjalta. Hän on voinut hyödyntää tietämystään monikulttuurisuuskytymyksistä myös työskennellessään muun muassa Siirtolaisuusinstituutissa, Åbo Akademiassa ja Turun yliopistossa.

Anttonen tutkii menetetyistä tai puutteellisesta koulunkäynnistä maksettuja korvauksia pohjoismaisen hyvinvointivaltion kontekstissa ja kalottialueen vähemmistökysymyksenä, joka kytkeytyy kansallisvaltioiden historialliseen kehitykseen ja koulutushankkeisiin. Hän jäljittää niitä poliittisia prosesseja, joiden tuloksena saamelaisille ja kveeneille päätettiin maksaa korvausta puutteellisesta koulunkäynnistä, sekä analysoi korvauksista käytyä kes-